

"מסתברא משל ציבור" – תוספת סבוראית?

רבינו אלעזר

אבל קורט של לבונה שהיו משקין את היוצא ליהרג כדי שתטרף דעתו עליו נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות משלהן לא התנדבו משל מי. תרגמה רב רבאי מרוב (***) מסתברא משל ציבור שנאמר תנו שכר לאובד:

ר' צדק האבני (מקורו ומסורתו, מסכת שבת, ע"א 21)

עלי להעיר כי התכונות שרב שרירא גאון מייחס לסבוראים (באגרתו המפורסמת, נוסח ספרדי, עמ' 69): "אע"ג דודאי הוראה לא הות, הו סבוראי דמפרשי פירושי דמקרי להוראה וכו' וכל מאי דהוה תלי וקאי פירשוה" הולמות יותר את הסתמאים מאשר את הסבוראים. נראה שתכונות אלה, באו לו לרב שרירא גאון בקבלה (כשם שרוב שאר דברי האגרת הזאת באו לו בקבלה⁵⁴) ומתוך ספרי זכרונות עתיקים ובמשך הזמן הועברו מן הסתמאים לסבוראים. "כל מאי דהוה תלי וקאי פירשוה" הוא מה שקראנו לעיל "השלמה" והוא הולם את הסתמאים שהשלימו וסיימו את השמועות המקוטעות והחסרות שקיבלו מדורות קודמים. "פירושי דמקרי להוראה" הוא מה שקראנו לעיל "הוספות" וגם הוא הולם את הסתמאים שהוסיפו משא ומתן חדש שאין מטרתו להורות הוראה אלא להמשיך בו⁵⁵. המשא ומתן מכיל פירושים הקרובים להוראה, פירושים חדשים שיש בהם נגיעה בהוראה⁵⁶ (ומה שקראנו לעיל "הרחבה" יש בה גם מזו וגם מזו, גם מהשלמה וגם מהוספה). דוקא הדוגמא שרב שרירא גאון מביא שם מתורת רבנן סבוראי, זה שאמר רב רבאי מרוב בסנהדרין מג, א (לפי גירסתו) (משל מי בא קורט הלבונה כשאינן נשים יקרות מתנדבות משלהן להשקות את היוצא ליהרג?) "מסתברא⁵⁷ משל צבור משום שנאמר "תנו (שכר לאובד ויין למרי נפש)", אינה שונה בתכונתה מכל מימרת אמורא אחרת בענין דומה⁵⁸. ואילו מה שידוע לנו מפי הראשונים כחומר סבוראי בתלמוד, כמו למשל ראש מסכת קידושין, אינו מתאים במיוחד לתיאור של רב שרירא גאון, אלא לתיאור כללי של פעולת הסתמאים.

54. ראה מאמרו של ר"מ בר ב-פרוסידינגס של האקדמיה האמריקנית למדעי היהדות, כרך ל"ה, 1967, עמ' 43-74.
55. ואולי משום כך העלימו את שמותיהם. הם ראו את עצמם ממלאי תפקיד של רידקטור ורוב הרידקטורים הם אנונימיים (ולא כמ"ש במבוא ליומא-חגיגה סוף הע' 11).
56. פירושו של ר"א הלוי בקטע זה של רב שרירא גאון, דורות הראשונים, ח"ג עמ' 11 הע' 1, (ונמשכו אחריו רב"מ לוין ור"א היימאן, תולדות תנאים ואמוראים), דחוק ומדוחק.
57. "מסתברא" אינו ביטוי מיוחד לסבוראים. ראה לוין (בספר שהזכרנו בהע' 18) עמ' 15.
58. ומכאן, שגם הסבוראים הוסיפו לפעמים ענינים הדומים למ"ש האמוראים, ולא תמיד סגנון את דבריהם בסגנון מיוחד. ראה ההערה הקודמת, והשווה תולדות ישראל לר"ז יעבץ, ח"ט עמ' 219 ואילך.

אגרת רב שרירא גאון

(ה'ת"ס ה'צ"ג)

ולפום האכי איתוספא הוראה דארא דבתר דארא עד ראבינא דאיפסקא כי דהוא שמואל ירחינאה בספרו דאדם הראשון אשי ורבינא סוף הוראה.

ובתור (כן) הכין ודאי אע"ג דהוראה לא הות הוה איכא פירושי וסבארי קרובים להוראה ואיקרו הנהו רבואתא רבנן סבוראי וכל מאי דהוה תלי וקאיים פירשוה רבנן כגון רב רחומי ורבה יוסי ורב אחא[ן] מיבי חאתים דאמרינן בהמביא פריש וציקלג. ובי חאתים האי עיר שביסביבי נהרדעא ורב ראבינא) מרוב דמפרש בסנהדרין היוצא ליהרג משקין אותנו קורט של לבונה בכוס של יין כדי שתטרף דעתו עליו משום דכתיב תנו שכר לאובד וגוי ותונא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות אותו. ואם אין מתנדבות, משלמי? תרגמה רב (רבי רב) ראבא[ן] מר[ו]ב מסתברא משל צבור משום שנאמר תנו שכר לאובד וגוי. וגם רוב עירו של רב ראבא[ן] בסביבי ישיבתנו מנהרדעא היא. ואמרינן דגאון הוה ואוריך בשני.

וכמה סבארי קבעו בגמרא אינן ורבנן דבתריהון נמי כגון רב עינא ורב סימונא ונקיטנן מן ראשונים דגמרא דריש האשה נקנית עד בכסף מנא הני מילי רבנן סבוראי בתראיי תרצוהי וקבעוהי (וחד) ודזור מיניה נמי.

הרב א"ר צייני (רבן סבוראי וכו' האכה, כרך א, ע"א 13)

ברצוני להוסיף עוד שאמנם ציין כבר רבמ"ל (רסו"ת עמ' 15) חוקרים שהעלו השערה לפיה "כל מקום שזכר בתלמוד סבורה, מסתברא המה לשונות רבנן סבוראי", אבל אותם החוקרים לא הביאו הוכחה לדבריהם. לע"ז אין ספק שחלקים נכבדים מכל סגנון מסוג "קא סבר, סברוה, סבירא להו, סבירא לן, מסתברא" וכדו', ובאופן כללי כל הקשור לפעל "סבר" היינו מרבנן סבוראי, וזהו לפי הנראה כוונתו של רש"י באגרתו (עמ' 71): "וכמה סבוראי אקבעו בגמ' דאינן מרבנן בתראי⁷ כגון רב עינא ורב סימונא" (נו"ס, אף שלעיל ציטטתי נוסח צרפתי). אלו הן הסברות שהוכנסו לתלמוד להסביר עמדות, ולהכריע ביניהן כשאין אמצעי הכרעה הילכתי אחר מחוץ לשקול הדעת. יש לשער שגם מסיבה זו מכונים הם רבנן סבוראי. כמו שכתבנו כבר במאמרנו בסיני (כרך ק"ה), תקופת רבנן סבוראי נפתחת ומתמשכת בתקופת צרות ושמד על ישראל שבבבל. לכן כבכל תקופה מסוג זה בתולדותינו, **מפסיקים את ההרחבה ואת החדוש**, ומתמקדים **בפרשנות הקיים ובמיונו**.

7. להלן (כרך שני) הוקדש פרק שלם על מנת להוכיח שכנוי זה אצל הגאונים מציין ר"ס או הגאונים הראשונים.